

ŞOKLAR VE DÖNÜŞÜMLERİN ÖTESİNDE KÜRESEL DENGESİZLİKLERE YENİ BİR BAKIŞ

IMF Başkanı tarafından 2026 Bahar Toplantıları için sunulan Küresel Politika Gündemi, dünya ekonomisinin Orta Doğu'daki yeni savaş dalgası, enerji arzı kısıtları ve teknolojik dönüşümlerin yarattığı çok boyutlu bir "şoklar çağı"ndan geçtiğini tespit etmektedir. Raporla, küresel enflasyonun temel kaynağı olarak jeopolitik gerilimlerden beslenen arz yönlü tıkanıklıklar işaret edilmekte; çözüm yolu olarak ise maliye politikasında sıkılaştırma, bütçe disiplini ve merkez bankalarının enflasyon beklentilerini çıpalamak adına kararlı duruş sergilemesi önerilmektedir. Aynı zamanda, dış ticaret fazlası veren ülkelerin iç talebi canlandırması, açık veren ülkelerin ise tasarruflarını artırarak küresel dengesizlikleri gidermesi gerektiği savunulmaktadır.

Ancak bu rapor, şokları yönetmek adına sunduğu "pragmatik iş birliği" önerileriyle kuşkusuz bir iyi niyet belgesi olsa da iktisadi gerçeklik sadece temenniler üzerine değil, neden-sonuç ilişkilerinin soğukkanlı analizi üzerine inşa edilir. Raporun temel yanılması, küresel enflasyonu bir savaşın yarattığı arz kısıtlarına bağlamasına rağmen, çözüm olarak ısrarla talebi baskılayan faiz ve bütçe disiplini gibi geleneksel araçlara sarılmasıdır.

Bu durum, teşhisin "arz şoku", tedavinin ise "talep kısıtlaması" olduğu derin bir tutarsızlığı beraberinde getirmektedir. Arz kaynaklı bir maliyet artışını, ekonominin satın alma gücünü budayarak çözmeye çalışmak, üretimi ve arz zincirini onarmak yerine stagflasyonist bir sarmalı tetiklemekten başka bir sonuç doğurmaz.

Küresel dengesizliklerin bir diğer sacayağı olan dış açık ve tasarruf meselesi, raporda yine tersyüz edilmiş bir mantıkla ele alınmaktadır. Tasarruf, gelirden bağımsız bir “ön veri” veya bir “ahlaki tercih” değildir; makroekonomik tutarlılık gereği yatırımın geliri, gelirin de tasarrufu doğurduğu bir sürecin son halkasıdır. Dış açık veren ülkelerde tasarrufun düşüklüğü bir neden değil, yetersiz yatırımın ölçüğü dolduracak seviyede gelir yaratamamasının ve gelirin ve tasarrufun oluşmamasının bir sonucudur. İç talebin ithalatla doldurulması nedeniyle dışarı sızdığı bir yapıda, yatırımın yönünü yerli üretim kapasitesine çevirmek yerine hane halkına tasarruf yapmayı öğütlemek, mutfağın neden çalışmadığını sorgulamadan tabaktaki az olan yemeği daha da azaltmaya benzer. Bu, açıkça bir “talep yönetimi hataları silsilesi”dir ve faturayı hane halkına keserek yönetsel sorumluluktan kaçmaktır.

Cari işlemler dengesini sadece bir mal ticareti meselesi olarak görmek, bugünün karmaşık finansal mimarisinde büyük bir eksikliktir. Cari açık, hem dış talebin ($X - M$) hem de birikmiş dış yükümlülüklerin bir fonksiyonudur. Yaşanan enerji şoku, petrol ve girdi fiyatları üzerinden negatif dış talebi kontrolsüzce artırırken; küresel faizlerin yüksek seyri, dış yükümlülük stoklarını orantısız şekilde büyütmede ve gelir akımları dengesini kalıcı olarak bozmaktadır. Hem ticaret faturası hem de borç servisi üzerinden gelen bu çift taraflı baskı, küresel dengesizlikleri yapısal bir çıkmaza sürüklemektedir. Bu sarmal, sadece bütçe disiplini gibi önerilerle değil, yükümlülük stoklarının ve gelir akımlarının rasyonel bir yönetim masasında yeniden yapılandırılmasıyla çözülebilir.

Öte yandan, fazla veren ülkelerdeki düşük iç talep sorunu, bölüşüm teorisi göz ardı edilerek anlaşılabilir. Verimlilik artışlarının emeğe yansıtılmadığı, aksine sistematik olarak sermaye kârına eklendiği bir modelde, ücretlerin GSYH içindeki payı düştükçe iç talep doğal olarak kurur. Bu ülkelerin

“fazla” vermesi bir iktisadi başarıdan ziyade, hane halkının (ücretlilerin) tüketim gücünün bastırılmasının dışavurumudur. IMF’nin hem ücret baskılamasıyla rekabetçiliği savunup hem de iç talebi artırmayı beklemesi, sistemin kendi çalışma mekanizmasıyla çelişen bir temennidir. Yapay zekanın getirdiği verimlilik artışının da benzer şekilde sermayeye yazılması durumunda, gelir adaletsizliği daha da derinleşecek ve küresel talep dengesizliği daha da büyüyecek ve yönetmesi daha da zorlaşacaktır.

Sonuç olarak, dünya ekonomisi sadece geçici şoklarla değil, köklü bir “yönetim ve bölüşüm” yetersizliği ile karşı karşıyadır. Kavga etmek yerine, yatırımın yönünü iç talebi dışarı sızdırmayacak üretim mimarilerine çeviren, verimlilik artışını bölüşüm ve taleple buluşturan ve dış yükümlülüklerin maliyetinin uluslararası bölüşümü bozmayan seviyelere çeken bir “Yeni Küresel Mutabakat” masasına ihtiyaç vardır. Gerçek bir iş birliği, ancak nedenlerin sonuçlardan ayrıştırıldığı ve faturanın sadece en savunmasız kesimlere kesilmediği bir dürüstlikle mümkündür.